

Vot de poble

(Els tres genets de l'Apocalipsi)

Montserrat Tura i Camafreita*
Jordi Solano i Pàez**

"Dedicat a la meva filla Anna, que s'endinsa en la història"

Figura 1. Antiga església de Mollet

1. Introducció

No recordo quan vaig començar a preguntar-me la raó d'una prometença feta a la Mare de Déu de la Pietat que fos tan important per persistir durant segles, per implicar tot un poble, per haver estat feta amb voluntat de perpetuar-la. ¿Quina calamitat extraordinària havien patit els nostres avantpassats per haver instaurat una pràctica piadosa amb un nom tan solemne com a "vot de poble"?

Alguna raó ens ha empès a mantenir-la, a considerar-la una promesa que

generació rere generació ens veiem en l'obligació de celebrar-la, i de mica en mica, lluny del dolor inicial per les calamitats viscudes, ha anat adquirint un to festiu, sense perdre la promesa d'encomanar-nos a la Mare de Déu de la Pietat per agrair-li que l'incipient Mollet¹ d'aleshores no sucumbís a tantes desgràcies i hagi evolucionat en circumstàncies molt diverses fins als nostres dies. Ara, el to festiu, deslliurat de tot record dolorós, és la nostra Festa Major, la nostra festa gran.

El perquè la celebrem el primer

* Metgessa i exalcaldessa. montserrattura@gmail.com

** Il·lustrador solano.jordi@gmail.com

¹ Durant segles havia constituït una única comunitat municipal amb Gallecs i Parets, fins que l'any 1849 Parets se'n va segregar

Figura 2. Les tropes causaven estralls al seu pas per pobles com Mollet

diumenge després de la Mare de Déu d'agost, és a dir, el diumenge posterior al 15 d'agost, és el que intento esbrinar des de fa molts anys.

34

He sentit el pes de la història sobre aquesta data i he repetit, sovint, que nosaltres —els habitants actuals de Mollet— no som qui per canviar un vot fet de ben segur en circumstàncies molt difícils.

A mesura que he anat aproximant-me al que podria ser l'origen del vot, m'he adonat que les circumstàncies per les quals han passat moltes generacions que ens han precedit han estat tan difícils, que mai no farem prou per aconseguir agrair-los que ens hagin portat fins al present.

Sense voler-ho, he acabat trobant un conjunt de fets que mai s'havien estudiat de manera agrupada². Cada un dels fenòmens analitzats: climatològic, econòmic, polític, bèl·lic, epidemiològic... serien per si mateixos d'una gravetat extraordinària, però si, com intenta explicar-se en aquest treball, esdevé la suma de tots ells sobre una generació

concreta, es pot entendre la profunditat d'un vot o prometença i la persistència de la festa votada.

No és un fet aïllat. Hi ha diferents poblacions que vinculen alguna de les seves festes a un vot de poble, però cadascuna té les seves singularitats i aquest treball és tan sols una aproximació al que podria ser l'origen del nostre vot.

Situem-nos durant uns instants en el Mollet de mitjans del segle XVII. Cada branca de la ciència que ens hi acostava ens descobreix elements imprescindibles per entendre la prò-

pia ciència i, singularment, la vida dels nostres avantpassats.

2. Algunes consideracions demogràfiques

Un dels grans estudiosos de la demografia i que ha establert un conjunt de normes per estudiar-les (BACCI Livi 1981) afirmava que l'ésser humà, com a ésser viu que és, està animat per una força reproductiva incessant que empeny el creixement de l'espècie de manera permanent i no només per a la subsistència. Sovint, però, aquesta força pel creixement que ha arribat als 7.000 milions d'éssers humans vius sobre el planeta en el moment en què escric aquestes ratlles, ha topat amb obstacles de tota mena que han frenat, estabilitzat o reduït la població en moments determinats. Quan durant molts segles el nombre d'éssers humans no s'incrementa³ cal pensar en fenòmens que generen greus dificultats en la vida ordinària dels homes i les dones.

Aquest és el cas de la població de Catalunya entre els segles XIII i XVIII. S'han documentat aiguats, terratrèmols,

² Els estudis sobre la manca d'activitat en la superfície solar són relativament recents i poc aplicats a la resta de fenòmens sociopolítics de l'època.

³ Quan durant un període perllongat no hi ha creixement del nombre d'habitants tot i que es produeixin oscil·lacions, l'estabilitat en el nombre d'individus s'anomena: *replà demogràfic*.

sequeres, èpoques de molta calor i de molt fred, i sobretot guerres i malalties (febre groga, diftèria, còlera, tifus, pesta negra). Així doncs, fins fa ben poc, la marxa de la població mundial ha estat sotmesa a un estira i arronsa continu, en el qual poden observar-se una sèrie d'amples replans, separats entre ells per curts períodes de creixença i llargs períodes d'important mortalitat. Un d'aquests múltiples replans, l'últim potser, és el que he mencionat, el que comença després de l'any 1200 per finir passat el 1760 de la nostra era. En començar i acabar, el nombre d'uropeus (únic que de debò pot ésser estimat) oscil·lava a l'entorn dels 100 milions.

Al segle XIII i al segle XVIII (replà demogràfic) el nombre de catalans era el mateix i girava als voltants del mig milió (NADAL, 1992). Cinc segles d'alts i baixos, cinc segles sense créixer⁴.

Pel que sabem, a Catalunya, als inicis del segle XVIII morien abans de complir un any uns 460 infants de cada mil; a inicis del segle XIX, uns 300 infants de cada mil; a principis del segle XX, 150 de cada mil i actualment 2,9 per mil. Al segle XVIII l'esperança de vida era de 32,1 anys, de 36,7 l'any 1870 i de més de 80, actualment.

3. Primer genet: el fred, la pèrdua de collites i la fam

Per a tots els que no tenim un telescopi a casa, la llum solar ens sembla constant i invariable, amb les diferències que s'esperen de la distància en la translació de la Terra al voltant del Sol, que tots sabem que és una òrbita el·líptica. El fet que l'eix de la Terra sigui inclinat respecte al pla de l'òrbita provoca diferents llargades del dia i de la nit durant el viatge de translació.

Aquest fet és el responsable de les estacions de l'any.

L'any 1843, Samuel Heinrich Schwabe (farmacèutic alemany i observador solar aficionat) va fer-nos saber que el nombre de taques en la superfície solar seguia un cicle regular que Johann Rudolf Wolf va xifrar, el 1855, en 11,1⁵ anys per a un cicle complet d'evolució de les taques solars.

Wolf va treballar en arxius dels cent cinquanta anys anteriors aconseguint l'evolució des de 1610⁶ a 1715. Els cicles han oscil·lat entre 10 i 12 anys, però encara resten avui sense explicació les variacions de les taques solars entre els anys 1645 i 1715, que van experimentar una notòria absència.

A aquest període se l'anomena el mínim de Maunder en honor a l'astrònom Edward Walter Maunder, que, a finals del segle XIX i principis del XX va intentar convèncer la comunitat científica, sense aconseguir-ho, de l'existència d'un llarg període de baixa insolació durant els segles XVII i XVIII. Però, no fou fins l'any 1977 que l'astrònom americà John A. Eddy va recollir proves sòlides de la manca d'activitat solar en el mínim de Maunder i que aquest fenomen va pro-

35

Figura 3. Església de Gallecs

⁴ El 1650, segons dades del mateix Jordi Nadal, la població catalana era de 475.000 habitants.

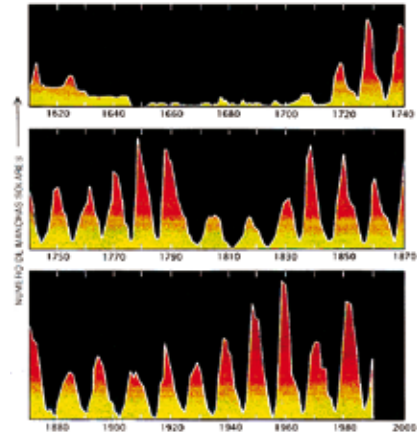
⁵ Més endavant, els científics Maunder, Eddy i Foukal van demostrar que el cicle era de 22 anys i que l'11,1 corresponien a la meitat del procés magnètic i al moment més visible.

⁶ L'any 1610 Galileu amb els seus col·laboradors inventaven el telescopi.

Figura 4. Les taques solars apareixen on el fluxos magnètics són més intensos i afloren a la superfície. (Article Sol cambiante. Peter V. Foukal.

Figura 5. Gràfic extret de l'article Sol cambiante del físic solar Peter V. Foukal.

vocar un període de temps insòlitàment fred, conegut avui com la Petita Edat de Gel. Finalment, Peter V. Foukal (físic solar i president de Cambridge Research and Instrumentation) va confirmar l'any 1990 els estudis de John A. Eddy, avui reconeguts per tota la comunitat científica.

Ara sabem que la variació del nombre de taques cada onze anys correspon a la meitat del cicle real, que són vint-i-dos anys i és només l'aspecte més visible d'una profunda oscil·lació del camp magnètic solar que afecta molts altres aspectes del gran astre que ens escalfa i fa possible la vida en el nostre planeta.

Els estudis sobre els canvis de polaritat dels grups de taques i el fet que el 30% de l'exterior de l'interior del sol giri diferenciadament, de manera més similar a la superfície, són apassionants, tot i que no són el motiu principal d'aquest treball. Se sap que durant la Petita Edat de Gel (o mínim de Maunder) la temperatura mitjana global va disminuir fins a 0,5 kelvin⁷, molt per sota de la mitjana d'altres èpoques conegudes amb una població humana important sobre la superfície terrestre. Això va comportar un important avenç glacial i van fer inviables molts anys de

Figura 6. Collita perduda pel fred

collita dels conreus habituals en l'Europa de l'època. La lluminositat del sol també va disminuir, fet que provocà molta preocupació entre la població.

Sir William Herschel va demostrar que el sol presentava la màxima bri-

⁷ Kelvin (K): escala de temperatura termodinàmica on el zero absolut, la teòrica absència d'energia, és zero (OK). El nom és un epònim ja que està dedicat a Lord Kelvin que va escriure sobre la necessitat d'una escala de temperatura termodinàmica. Avui és l'escala oficial en el món científic. 0,5 Kelvin corresponen a 0,13 graus Celsius.

Figura 7. Soldat

Figures 8 i 9. Una població famèlica havia de contribuir amb fills i menjar a sostenir les guerres

llantor quan hi havia moltes taques en la seva superfície i les temperatures resultants eren les adequades per a les collites de blat, i ho relacionava amb una baixada de preus dels mercats de cereals. L'any 1801 va anunciar que el preu del blat i l'ordi tenia una correlació real amb el cicle de taques solars.

Avui, la comunitat científica i la ciutadania interessada ja no dubta que el mínim de Maunder (1645-1715) va coincidir amb espectaculars reduccions del nivell d'activitat solar, al contrari del que sembla que havia passat entre 1100 i 1250 en què la forta activitat en la superfície solar va originar un temps especialment càlid que va possibilitar les migracions dels vikings fins a Groenlàndia i probablement el que avui es coneix com a Canadà.

Així doncs, a l'entorn de la meitat del segle XVII, els habitants de la nostra ciutat, població agrícola d'uns 300 habitants, amb un petit nucli al voltant d'on avui situem l'església, els carrers de Gaietà Ventalló, de Barcelona, de Pere Ramon i de Sant Vicenç i masos disseminats en la resta del terme municipal, van passar molt fred i molta gana, i consideraven un fenomen sobrenatural la pèrdua de brillantor del sol.

Els conreus habituals (cereals com el blat, l'ordi i la civada, farratges com l'al-

fals, el sorgo...) no produïen suficient, sovint es malmetien del tot i la gana i la misèria creixien.

4. Segon genet: les guerres

L'any 1618 esclata la guerra europea anomenada Guerra dels Trenta Anys (1618-1648) en la qual el rei d'Espanya, Felip IV, implicà els seus súbdits només per raons de parentesc amb l'emperador germànic Fernando II, que era el seu oncle.

La implicació en aquest conflicte bèl·lic empobreix la societat de l'època. El vàlid (validos) del rei, el conegut comte-duc d'Olivares elaborà i presentà al rei el seu Gran Memorial on relatava la pèrdua d'autoritat i reputació de la monarquia espanyola i proposava dures reformes per evitar-ho i garantir la unitat dels territoris. Aquestes reformes van trobar molta oposició en una població famèlica cansada de lliurar els seus fills i les seves escasses collites per sufragar una guerra que mai van considerar seva.

Per agreujar més la situació, l'any 1635 Espanya i França es van declarar

Figura 10 i 11. Els abusos dels soldats eren naturals

38

la guerra i això suposà un increment de les demandes sobre els contribuents per cobrir les despeses del nou conflicte bèl·lic. Per aquesta raó, la primavera de 1640 es manifestà obertament el desacord de la població humil de Catalunya contra aquesta situació⁸. Algunes poblacions gironines (Sant Feliu de Pallerols o Santa Coloma de Farners) van negar-se a acollir els destacaments de l'exèrcit reial. La repressió contra aquestes poblacions va aixecar a tots els pagesos de les comarques gironines que feia anys que tenien collites escasses i l'exigència reial s'incrementava fins a provocar misèria i mortalitat per inanició.

L'aixecament es va estendre al Ripollès i Osona, a tot el Vallès, territori a través del qual va arribar a Barcelona, on el 7 de juny, per un incident en el carrer Ample on un pagès va caure mal-

ferit, els segadors vinguts d'arreu i de manera especial del Vallès van apoderar-se de la ciutat en tres dies. Als segadors⁹ es sumaren els estrats urbans més humils. El 7 de juny era dijous, dia de Corpus, conegut des d'aleshores com a Corpus de Sang.

Els segadors no s'aixecaven només contra els representants de la monarquia espanyola, també ho feien contra el règim senyorial català i, per tant, era simultàniament una guerra civil a Catalunya.

S'iniciava aleshores la Guerra dels Segadors (1640-1652) o de secessió catalana que s'encavalcava amb la Guerra dels Trenta Anys i la de França contra Espanya.

La França de Richelieu aprofitava aquesta circumstància i ofereix de manera interessada la seva ajuda als

⁸ Aixecament a Catalunya i Portugal. La crisi provocada arran de la mort de Sebastian i d'Avis (1554-1578) i del seu successor Enric I de Portugal (cardenal i rei sense descendència) provocà que les mateixes Corts de Tomar (1581), proclamessin Felip II d'Espanya rei de Portugal. A partir de llavors i durant 60 anys, Portugal formà unió dinàstica amb els altres territoris controlats per la Casa d'Àustria d'Espanya. Quan el 1640 a Catalunya s'aixequen els pagesos, a Portugal hi ha una rebel·lió de marcat caràcter nobiliari, que proclama rei un dels ducs rebel·lats. Així és com el duc de Braganza adquireix el nom de Joan IV (João IV) de Portugal i inicia la dinastia de la Casa de Braganza. Durant 28 anys manté un pols i venç les tropes de Felip IV d'Espanya, majoritàriament concentrades en el conflicte de Catalunya. El 1668 es firmava el tractat de Lisboa amb el suport d'Anglaterra i França, que volien limitar el poder de l'Imperi espanyol.

⁹ *Visca la terra, muyra lo mal govern* va ser un dels seus lemes.

catalans, envaeix Catalunya i tracta els habitants no com a aliats sinó com a sotmesos. Així doncs, un conflicte que semblava català passa a formar part d'estratègies bèl·liques entre els estats europeus immersos en la Guerra del Trenta Anys.

L'exèrcit de Felip III (IV de Castella) va ocupar Tortosa i Tarragona el 17 de gener de 1641. Aleshores Pau Claris¹⁰ presidia la Generalitat i va proclamar la República catalana, tot acordant a contracor l'aliança política i militar amb França, que posava Catalunya sota l'obediència de Lluís XIII¹¹. El 1642, el Rosselló va passar definitivament a mans franceses i una part dels objectius de Richelieu i Lluís XIII de França començaven a fer-se realitat.

Entre la població catalana va anar creixent el sentiment antifrancès, que va generalitzar-se progressivament, ja que les autoritats franceses es permetien reprimir, desterrar i detenir tots els que gosaven aixecar veus crítiques contra ells. Paral·lelament, l'exèrcit de Castella i Aragó anava ocupant posicions a Flix, Miravet... (1650) en la seva marxa imparable cap a Barcelona i el retorn de Catalunya a la monarquia de Felip IV.

El Vallès, com a bona part del Principat, es trobava exhaust per les guerres, el fred i la fam.

La capitulació de Barcelona l'11 d'octubre de 1652¹² va ser el pas quasi definitiu de la derrota catalana, molt especialment dels pagesos que eren la immensa majoria dels habitants de pobla-

Figura 12. Les rates i les malalties formaven part de la vida quotidiana

cions com el Mollet del Vallès d'aleshores (amb el pas constant de tropes dels exèrcits, que acabava el poc menjar que tenien¹³).

5. Tercer genet: la pesta

La guerra i la fam havien precedit, en efecte l'entrada del tercer genet de l'Apocalipsi: *Explicit annun infelicissimus 1650 que pestis, famis et bellum grassabantur in Cathalonia*¹⁴.

Coincidint amb la Petita Edat de Gel i amb la Guerra de Secessió Catalana, que com ja s'ha explicat era una superposició de tres conflictes bèl·lics, el llevant de la península ibèrica va patir la pitjor epidèmia de pesta negra¹⁵ de les que coneixem.

Fins al descobriment de l'estrep-tomicina (1948), les malalties infeccioses causaven autèntics estralls en la demografia i l'economia. A aquestes malalties infeccioses calia afegir-hi els

¹⁰ Canonge d'Urgell i president de la Generalitat.

¹¹ Signat al convent dels caputxins de Ceret.

¹² Com que el conflicte va suposar la independència de Portugal, un dels estudiosos més importants d'aquest període, el portuguès Fco. Manuel de Melo, a *Guerra de Cataluña. Apuntes historiográficos*, opina que Pau Claris signà a Ceret sense acord de totes les ciutats catalanes, però ell afirmava que Catalunya havia estat esclava de la corona de Castella i n'havia rebut ofenses de les que havia arribat l'hora d'alliberar-se'n i li atorga la famosa frase: *els homes feren als reis, que no els reis als homes*.

¹³ El traçat estratègic del camí ral que travessava Mollet del Vallès feia que el pas de tropes fos constant.

¹⁴ Joan Llorenç, rector de la parròquia de Lloret de Mar. Nota marginal en el registre de baptismes corresponent.

¹⁵ Sinònim de pesta negra: mort negra, pesta major, pesta fulminant, pesta hemorràgica, pesta glandular, pesta bubònica.

Figura 13. Els primers casos de pesta negra arribaren a València l'any 1647 en una vaixell procedent d'Algèria

greus conflictes bèl·lics entre pobles i civilitzacions.

40

En aquella època no eren conscients de l'existència de microorganismes patògens ni de vectors de transmissió, i les malalties infeccioses s'escampaven amb gran facilitat, per la qual cosa es consideraven un càstig diví.

L'any 1647 es descriuen els primers casos de pesta negra a València (probablement en persones que arribaren en un vaixell procedent d'Algèria). L'epidèmia es va desplaçar inicialment cap al sud, afectà la ciutat d'Alacant i es bifurcà, per un costat, cap a l'interior (Oriola, Múrcia i Llorca, any 1648) i per l'altre seguint la costa (Màlaga, Gibraltar, Cadis, Huelva, any 1649). També es propagà cap a Catalunya i Aragó on provocà la mort de més del 20% de la població entre 1648 i 1654. L'any 1652 va arribar a Mallorca i Sardenya i des d'aquelles illes va saltar a Itàlia (BERTRAN MOYA,

1990), on s'extingí a la ciutat de Nàpols cap el 1659 (NADAL et al. 1960).

Les primeres poblacions catalanes afectades per aquesta malaltia foren Ulldecona (1648) i Tortosa (1649). La causa va ser el retorn de la cavalleria catalana comandada per Josep d'Arena, comte d'Illa, des del regne de València a Tortosa amb un botí on hi havia rates i puces, reservori i vectors, respectivament –aleshores desconeguts– d'aquesta terrible malaltia.

L'any 1650 afectà la població de Tarragona i comarques veïnes. Lluny del focus meridional, se'n formà molt aviat un altre a Girona, a l'extrem oposat de Catalunya. Els regidors gironins confiaven en la distància que els separava de la Catalunya més nova, però morí sobtadament un infermer de l'Hospital de Santa Caterina. Examinats els dos bonys que presentava, el diagnòstic dels metges fou "el mal era contagi i tenia els senyals de ser-ho"¹⁶ i la víctima devia haver comprat robes a un soldat tortosí¹⁷.

La malaltia s'estengué per la Vall d'Aro (zona de tradicional sortida al mar de Girona) i per Sant Pere Pescador a tot l'Empordà. Afectada Girona, el contagi s'estén per Banyoles, Besalú, Olot, Camprodon i pel sud a la Selva, pel nord del Maresme i al Vallès Oriental (1650)¹⁸. En aquesta primera escomesa, probablement emmalaltí un gran nombre de molletans. Després, en el curs dels anys 1651, 1652, 1653 i 1654, l'epidèmia arrasà la quasi totalitat del territori, seguint moltes vegades itineraris indesxifrables, i sense excloure, per altra banda una segona o una tercera escomesa sobre un lloc prèviament atacat. Aquest és el cas del Vallès Oriental que patí un primer contagi massiu procedent de Girona

¹⁶ Segons Manuel de Chía Bajandas, metge gironí il·lustrat de les darreries del segle XIX.

¹⁷ JOAN BUSQUETS DALMAU. A *La Catalunya del Barroc vista des de Girona: La crònica de Jeroni de Real (1626-1683)*, Jeroni de Real indica l'origen aïllat del brot de pesta a Girona *quesiavia comprada roba infectada a Tortosa de algun soldat*.

¹⁸ L'elaboració d'aquesta síntesi molt abreujada es deu als treballs de Camps i Surroca i Camps i Clemente dins les actes del I Congrés Hispano-Ruso-Italiano sobre demografia històrica, Barcelona 1987.

Figures 14 i 15. *Yersinia Pestis*. Rates i puces són el reservori de la pesta

(1650) i posteriorment amb la progressió de l'epidèmia des dels nuclis meridionals que anaren avançant cap al nord travessant la Conca de Barberà, l'Urgell, la Segarra, l'Alt Penedès, el Garraf, el Baix Llobregat, el Vallès Occidental, el Barcelonès amb la gran epidèmia a Barcelona¹⁹, i novament Vallès Oriental i Maresme, la Selva i el Gironès (finals de 1651).

La violència de la pesta a Catalunya, especialment a Barcelona i el seu entorn, s'ha de valorar en funció dels dotze anys de guerra, del fred pel baix assolellament que ara coneixem i la sequera. Tot plegat fa que l'any 1650 es conegui com "lo any de la misèria". En molts indrets del Principat es van fer rogatives a la divinitat de les anhelades pluges i de la finalització de l'epidèmia. Sabem que el Consell de Cent del qual Mollet del Vallès en formava part com a carrer de Barcelona (VILAGINÉS, 2000), des de 1393 va organitzar una processó "per la gran necessitat hi havia de aigua a causa de aver molt temps no havia plogut per lo qual l'anyada dels grans

serà perduda y ara de nou nos podria sembrar"²⁰.

Segons consta a les *Cartes Comunes Originals* conservades a l'Institut Municipal d'Història de Barcelona, diferents poblacions del Baix Llobregat i del Vallès sol·licitaren ajuda perquè "som arribats a tal extrem de falta de pa y blat que ja públicament se diu per esta vila y ha persones que moren de fam"²¹.

Fred, gana, lleves dels joves per anar a les guerres, i el pas i estada de les tropes d'un o altre exèrcit feien la vida impossible als ciutadans dedicats directament o indirectament a la pagesia, com en el cas de Mollet. En les cases humils a l'entorn de la sagrera o en els masos aïllats conviuen sense cap angúnia els animals i les persones, escalfant-se uns als altres, tots al voltant del foc (si es trobava llenya). Les rates, els polls i les puces no feien cap nosa i eren considerats part de la normalitat quotidiana.

Quan una puça picava una persona que hagués picat prèviament una rata infectada per l'aleshores impensable microbi de la pesta²² els ganglis més

¹⁹ Alguns autors assenyalen un revenedor d'Olot com a primera víctima.

²⁰ *Dietari de l'Antich Consell Barceloní* volum xv (1649-1652). La cita correspon concretament al 10 d'octubre de 1650.

²¹ Escrit del rector de Martorell dirigit al vicari general "Expedients i informacions". Arxiu Diocesà de Barcelona.

²² El germen causal de la pesta negra és una bactèria de la família de les Pasteurelles, gram negativa, aeròbica facultativa amb metabolisme fermentatiu coneguda com a *Yersinia Pestis* en reconeixement del biòleg suís Alexandre Yersin a qui s'adjudica el descobriment (s'utilitzà l'epònim -1895). De fet, tota la comunitat científica actual reconeix el japonès format a Alemanya, Kitasato Shibasaburó com el primer que la va aïllar, però els seus treballs no van tenir la difusió necessària (epidèmia de Hong Kong 1894). *Yersinia Pestis* presenta una resistència natural a la penicil·lina i el tractament d'elecció, encara ara, és l'estreptomicina. Es considera la bactèria que més humans ha matat.

propers s'inflamaven fins adquirir la mida d'una nou o d'un ou (bubons) i la pell dels engonals o les aixelles, o el coll (segons si la picada havia estat a les cames, als braços o al cap) adquiria un color violaci blavós fosc.

Les adenopaties hiperèmiques són extremadament doloroses i el color dels teixits

que els envolten, inclosa la pell, molt característic d'aquesta malaltia. Les adenopaties s'anomenen bubons i el color violaci fosc que va adquirint la pell i la carn amb extenses necrosis de teixits fins a gangrenar-se extremitats senceres és el que fa que s'anomeni pesta negra.

Des de la picada o pessigada de la puça passen entre dos i tres dies durant els quals el bacil prolifera en els ganglis limfàtics regionals en referència al lloc on la puça ha inoculat els gèrmens.

42

Quan els bubons són palpables, probablement ja haurà aparegut febre molt elevada (39-40°C) amb esgarrafances, cefalea intensa i haurà començat la invasió del fetge, la melsa i els pulmons, fet que provoca una pneumònia massiva amb greu estrès respiratori i, per tant, el malalt està cianòtic, és a dir, d'un color blavós que alimenta la idea de la "mort negra". Finalment, la septicèmia i afectació del sistema nerviós central culmina el quadre clínic que acabarà en un 70% amb la mort de la persona infectada.

Els bubons poden rebentar i drenar un líquid purulent i pútrid. Els habitatges on hi ha aquest tipus de malalts fan una pudor molt característica.

Fou arran d'un altre brot de pesta que l'any 1403, el rei Martí l'Humà fundà l'Hospital de la Santa Creu i és molt possible que un brot infecció d'una malal-

Figura 17. Finestres de l'antic hospital de Mollet

tia fos l'estímul per a la construcció de l'antic Convent-Hospital de Mollet del segle XVI, del qual només se'n conserven dues finestres avui incorporades a una nova edificació situada al mateix indret i que correspon a l'inici del carrer Gaietà Ventalló.

En l'epidèmia que ens ocupa, inicialment els malalts es portaven a l'hospital, però en aquesta ocasió el nombre d'afectats fou tan important que finalment s'optà per treure les persones sanes de les cases i portar-les en algun indret per garantir-ne la supervivència²³. Malauradament, les rates i les puces eren pertot arreu.

Algunes veus apocalíptiques vincularen la boira amb l'extensió i la gravetat de la pesta, per tant a comarques com el Vallès Oriental i Osona els dies de boira la població vivia aterrida creient que era la mort que els llevaria els familiars malalts i escamparia el contagi "la tòxica boirina a la deriva contaminava tot el que abastava" (ZIEGLER, 1970). En una de les epidèmies anteriors (1348) es va responsabilitzar directament els jueus i els calls foren arrasats.

No resulta fàcil l'estimació quantitativa del nombre de víctimes d'aquella epidèmia de pesta, però el general Domínguez Ortiz²⁴ la va qualificar de "la major catàstrofe demogràfica dels temps

²³ En el cas de Barcelona els agrupaven a Montjuïc. Es desconeix si a Mollet també s'establí aquesta norma.

²⁴ Per Barcelona, que devia tenir prop de 50.000 habitants abans de 1640, les estimacions recollides entre altres per Narcís Feliu de la Peña Farell, parlen de 30.000 víctimes de la pesta entre 1651 i 1652, i el cens de data 29 de juny de 1652, tres mesos abans de l'entrada de les tropes de Joan d'Àustria era, només, de 14.435 persones.

moderns". La incidència negativa en el procés de lenta recuperació demogràfica ha estat mencionat de manera constant per tots els estudis, especialment per Jordi Nadal i Emili Giralt. Dels 475.000 habitants de Catalunya, varen morir-ne més de 100.000.

Juan Salina, escrivent del *Racional*²⁵ va descriure el mes de juny de 1652: "de molts dies a esta part contínuament anaven per Barcelona vuyt o deu carretas, estas sol pera poder posar los cadàvers se trobaven en las cases, llansant aquells tal vegada per las finestres en lo carrer pera posar en dites carretas, las quals eran aportades y combayadas per deiffereents fossers... Los dits fossers se posaven en algun cantó dels carrers de la Ciutat ahont se trobaven, fent parar les carretas que aportavan, y cridavan a tots los cicunvehins si tenian morts en les cases per a enterrar, y trahetne dos de una casa, quatre de l'altra, y moltes vegades sis de l'altra, umplian la carreta..."

La població amb un percentatge més elevat de víctimes va ser Barcelona, que durant l'any 1651, a més, fou sotmesa al setge²⁶ que va fer impossible la vida. Llavors hi va haver els anomenats "fugitius de les epidèmies" que tot buscant acollida al Vallès, es convertien en difusors involuntaris i augmentaven els casos en aquesta zona.

El contagi, el setge, l'èxode (FERRAN et al. 1907) devien repartir aquelles 30.000 baixes a Barcelona.

A Girona, les autoritats sobrevivents comptaren 563 cases empestades i 1.550 morts de l'epidèmia entre el 20 d'abril i el 22 de novembre de 1650, una gran mortaldat en pocs mesos si tenim present que hi havia 1.328 focs²⁷.

A Tortosa, els 1.149 morts de febrer a juliol de 1650 en una població amb un fogatge de 988 focs.

A Manresa, amb 1.282 cases, va causar prop d'un miler de víctimes.

A Calaf, vila de 214 cases, l'epidèmia pestilencial llevà la vida a 413 persones entre gener i octubre del 1652 (més d'un 40%).

Banyoles, amb 200 focs, va inscriure 160 sepultures d'adults empestats.

A Arenys de Mar, amb menys de 100 focs, els morts de pesta foren 113 de maig a desembre de 1653.

A Mollet del Vallès, amb els agregats de Parets i Gallecs, que es trobava al costat del Camí Ral, la via més important durant tota l'edat moderna (PÉREZ X, 1993) en el fogatge de 1553 tenia 66 focs i uns 330 habitants. No sabem les víctimes d'aquella epidèmia, però aplicant un 40% per ser zona de pas propera a Barcelona, devien morir-hi cent trenta persones. Probablement en el nucli central de la petita població de Mollet, el percentatge de defuncions fou superior al 50%, ja que en els estudis fets sobre l'afectació en els nuclis rurals i els urbans s'ha demostrat una major morbiditat i mortalitat en zones d'habitatges agregats (AUDOIN, 2003).

Cal dir que disposem de poques dades i que la llista de poblacions amb dades contrastades és curta, tant per la dificultat de consultar molts arxius, com pel mutisme de multitud de registres: sovint les pàgines dels obituaris, en cas que es conservin, apareixen en blanc, probablement per la mort del clergue que en tenia cura, o potser pel descontrol que la mateixa acumulació de sepultures comportava.

²⁵ Publicació del segle XVII que defensava l'empirisme.

²⁶ Octubre 1652, capitulació de Barcelona a les tropes de Felip IV. Final de la Guerra de Secessió o dels Segadors.

²⁷ Forma més habitual de calcular la població i que consistia en saber quantes llars hi havia a cada població. Cada llar era considerada un foc i s'identificava la persona responsable del nucli familiar o caps del fogatge. Els fogatges més amplis es va fer el 1497, 1515 i el 1553 (Catàleg dels fogatges: Catalunya 1497 i 1553. Centre d'Estudis Demogràfics, 2004).

Pel que fa als intents de tractament d'aquesta terrible malaltia de la qual se'n continuen diagnosticant alguns brots en diferents indrets del món cada any, cal dir que durant el regnat de Pere III (1319-1387) la ciutat de Barcelona, concretament el Consell de Cent, adquiria la competència de dictar normes per evitar els contagis de greus patiments i totes les altres autoritats hi quedaven subordinades. L'any 1510, les Corts de Monsó sota la presidència del rei Ferran, a petició dels consellers de Barcelona, varen concedir a la ciutat el privilegi reial per a la defensa sanitària dels pobles i ciutats i, per tant, es feia extensiva la competència del Consell de Cent a tot Catalunya. La petició es basava en què no era possible contenir les epidèmies si no es regulava el pas de persones i mercaderies per tots els camins de Catalunya.

44

No tenien clara l'epidemiologia, no coneixien els bacteris, no sabien si les malalties eren de transmissió aèria, per aigües fecals o a través de vectors com les rates i puces en el cas de la pesta, però sabien que calia articular una administració sanitària.

En moments d'epidèmia s'activaven les juntes del Morbo (inspirades en les que havien organitzat a Mallorca durant la primera epidèmia de diftèria la primera dècada del segle XVII).

Segons el nombre d'habitants de les poblacions, el Consell de Cent ordenava als síndics locals que organitzessin les "vuytenas del Morbo", mentre que en poblacions més grans s'organitzaven "dotzenas" o "setzenas").

Abans de l'arribada de la malaltia feien funcions preventives, amb l'organització dels anomenats "cordons sani-

taris" i enviant alguns metges a confirmar si es tractava de pesta bubònica²⁸.

En una fase més avançada de l'epidèmia, el Consell era qui obligava els primers malalts a anar als centres on es determinés²⁹ (convents, torres...). En el cas de Mollet, al petit hospital proper a l'església i al cementiri de l'època.

Les "vuytenas del Morbo", una vegada estesa l'epidèmia, estaven constituïdes pel cap del Morbo, que organitzava el desallotjament de les cases; els *Bastoners del Morbo*, feien guàrdies a les entrades de les poblacions i els cordons sanitaris; els *Perfumadors* desinfectaven les cases desallotjades; els *Gaters* recollien els animals morts dels carrers, sobretot rates; els *caps de Guaita del Morbo* vigilaven el transport de malalts i de cadàvers; i els *Vuitaners del Morbo* eren els eclesiàstics que rebien les confessions dels malalts i administraven extremuncions. En el moment més àlgic de l'epidèmia procuraven que els habitants que quedaven vius i aparentment sans en cases greument afectades abandonessin les cases i els seus familiars malalts i intentessin sobreviure.

Altres mesures dictades pel Consell de Cent per a tot Catalunya: "que es procurés fer bon ús del poc gra del que disposaven per alimentar a la població sana; el tancament dels ports, el pas de persones i mercaderies pels camins, indicacions de neteja de carrers, prohibició de la cria de cucs de seda, determinació de llocs concrets on cremar les pertinences dels difunts, normes d'enterrament de cadàvers amb calç, intentar que els metges no fugissin (va promoure la *desinsaculación de los médicos huídos y el perdón general posterior*) (RICART, 2000). Clausura de totes les portes de les ciutats amb muralles amb col·locació de guàr-

²⁸ Tortosa (Crónica de Catalulia del artesano Miquel Parets) «el Dr. March Xelpi, médico, y el cirujano Matas con dietas muy crecidas a costa de la ciudad. En su regreso fueron capturados por unos miquelets en su paso por el Ebro lo que supuso a la ciudad el pago de 675 doblones por su liberación. Más tarde (23.III.1650) debió enviar a un segundo médico, el Dr. Vileta que verificó la existencia del mal».

²⁹ El Consell de Cent castigà els metges responsables de controlar l'epidèmia a Girona, perquè per por de contagiar-se, van instal·lar-se a Hostalric.

dies armats i privació de l'entrada tant a persones que no tenien la butlleta o pòlissa de sanitat i de les mercaderies sense certificació d'origen; prohibició d'allotjar marxants, rodamóns, i jornalers..."

Les penes als contraventors podien ser, segons la gravetat, de multa, càstigs corporals, galeres, o mort; per això es col·locaren forques en llocs visibles com a element dissuasiu.

Diffícil tasca la del Consell de Cent en període climatològicament advers, pèrdua repetida de les collites, l'avenç de les tropes de Castella i Aragó i les exigències de l'exèrcit francès i el creixement del fenomen de lladres i bandolers que atacaven els pocs ramats que quedaven.

Però el problema fonamental era el desconeixement de les causes reals de la pesta, que continuava estenent-se tot i les dràstiques mesures.

Avui sabem que la pesta és una epizootia dels rosegadors, sobretot de les rates que són l'autèntic reservori de la *Yersinia Pestis*.

Hi ha una correlació directa entre l'epizootia de les rates³⁰, sobretot de la rata negra (i la seva varietat alexandrina) i les epidèmies de pesta bubònica. Hi ha un interval entre epizootia i epidèmia, d'uns deu dies. Les puces fugen de les primeres rates mortes per la malaltia, es mouen buscant aliment entre els altres éssers vius del seu entorn, molt especialment els humans, i després dels tres, cinc dies d'incubació apareix de sobte la

malaltia en les persones inoculades per la pessigada de la puça³¹.

Les puces són ectoparàsits d'aus i mamífers. Algunes de les múltiples espècies que existeixen estan adaptades a diferents animals³².

Quan la puça pica l'animal infectat, els bacils (*Yersinia Pestis*) de la pesta present en la sang de la rata malalta o morta proliferen molt ràpidament i són molt abundants en el canal intestinal. La puça no emmalalteix de pesta, però pot morir per obstrucció; pel que fa a la malaltia que ens ocupa, només actua de vector, ja que quan torna a picar inocula els gèrmens que s'han reproduït al seu interior.

La majoria d'epidèmies de pesta negra s'iniciaven en ciutats amb port de mar on les rates malaltes arribaven en els vaixells procedents d'Orient: draps bruts, la roba dels malalts, les mercaderies traslladades i contaminades amb defecacions de rates i puces... Tampoc podem obviar que en fase d'afectació pulmonar, l'expectoració hemorràgica pot contaminar altres humans i, per tant, en un percentatge petit (7%) el contagi és de persona a persona.

Totes les grans epidèmies han aparegut després d'una hecatombe: sequeres perllongades, inundacions greus, conflictes bèl·lics interminables, i escassetat de menjar. Sense gra a les sitges, sense cereals als camps... les rates s'acosten als homes. A mitjans del segle XVII, la pre-

³⁰ La rata noruega (*rattus norvegicus*) va envair Europa més tard (segle XVIII) i es convertí en espècie dominant durant més d'un segle, però, progressivament, la *rattus rattus* o rata negra d'origen hindú va recuperar la posició inicial. La rata noruega viu generalment fora de les cases i, per tant, presenta un risc menor en cas de pesta.

El ratolí domèstic té molt poc protagonisme en aquesta malaltia, però pot estar infectat, igual que 200 espècies d'animals salvatges i domèstics. *Miseria y Peste en la Edad Media*, Dr. Federico Pèrgola, maig 2006. Academia Nacional de Ciencias de Buenos Aires.

³¹ Altres animals vinculats amb una epidèmia de pesta negra són la llebre, el hàmsster, la fura i la marmota, però al segle XVII cap vivia a l'interior de les cases.

³² Ectoparàsits, sifonàpters. Petits insectes neòpters sense ales, d'estructura molt senzilla, consistent en un canal digestiu senzill i un aparell bucal potent, i més potes preparades per saltar d'un hoste a un altre, salta unes 200 vegades la seva longitud. Són paràsits que viuen de la sang dels mamífers i aus; hi ha unes 1.900 espècies. Tenen el cos recobert de queratina, estret, per poder moure's entre el cabell dels hostes. La puça de la rata negra és la *xenopsylla cheopis*.

Figura 18. Més de la meitat de la població molletana va morir de pesta

46

sència de rates i puces a l'entorn dels humans era considerada absolutament normal, i, tot i que el nombre de rates mortes s'incrementava, es considerava que emmalaltien conjuntament amb els propietaris de la casa o els mariners dels vaixells.

En cap període de la història hi ha hagut els tres fenòmens, que anomenem genets de l'Apocalipsi, amb tanta simultaneïtat i duresa.

La pesta negra no ha desaparegut. Cada any se'n diagnostiquen centenars de casos arreu del món. S'ha de diagnosticar adequadament i iniciar el tractament abans de les vint-i-quatre hores d'aparició dels primers símptomes (SMITH 1971) perquè el percentatge de mortalitat continua essent elevat. Ara

sabem que la Yersinia Pestis quan fa tretze hores de la inoculació del germen per la puça ja ha alliberat una dosi de toxina³³ que pot ser letal.

El tractament d'elecció és l'estreptomicina, complementada amb tetraciclina o clorogenicol.

En zones endèmiques es vacuna preventivament, però el més important és la desratització i la desinsectació immediata. Alguns autors proposen una circumferència d'un radi de cinc-cents metres des del primer cas detectat. Es tracta d'evitar que les rates malaltes entrin en altres àrees i s'ha d'aplicar un control molt estricte sobre la població d'aquests rosegadors i el seu comportament i l'eliminació de puces amb els sistemes de tractament de plagues més avançats.³⁴

Tot això no ho sabien els nostres avantpassats i per això és raonable que en una situació desesperada com la que hem intentat descriure es busqués l'ajuda divina per sortir d'aquella situació terrorífica. Fred, gana, guerres i pesta. Famílies senceres mortes després de molta misèria i terribles patiments, fosc, tristesa, pudor insuportable i mort dels éssers estimats.

En els diferents estudis consultats sovint apareixen pregàries col·lectives, processons extraordinàries, sentiment de ser objectiu de càstig injust.

6. Quan viure no era fàcil

A Palamós (162 focs, menys de 1.000 habitants en el fogueix de 1553)³⁵ "a set de gener de mill sis-cens cinquanta tres ab solemne professó som anats a la arena, a ont estaven soterrats tres o quatre centes persones de la susdita vila, i havem beneït tot

³³ Toxina que allibera a la sang els bacils de la pesta i cal començar el tractament encara que no tinguem confirmació del laboratori si es sospita la malaltia. Dr. Karl Meyer.

³⁴ Per al tractament de les plagues de puces s'utilitzen plaguicides del tipus fenil-pirazolona, concretament el fipronil. Cal emprar-lo amb cura per la seva toxicitat. Natural Resources Institute. Pesticides News núm. 48 any 2000.

³⁵ Arxiu de la Corona d'Aragó. Reial Patrimoni.

aquell circat de terra”...³⁶ Escrits com el d'aquest rector de Santa Maria de Palamós se'n troben a molts arxius parroquials que no han estat destruïts (que no és el cas de Mollet).

En algunes poblacions es conserva alguna documentació que relaciona la celebració del vot de poble amb greus epidèmies, especialment la pesta negra (no necessàriament la de 1648-1654) i en altres poblacions epidèmies de tifus, diftèria, febre groga, còlera, plagues de llagostes, d'erugues... la llista de poblacions és llarga i la base documental molt variable, però en quasi la totalitat de poblacions estudiades, l'evolució del vot de poble ha evolucionat cap a reafirmar la festa patronal, o bé a ser la base del que avui coneixem com a Festa Major.³⁷

Jean Jaurès (1859-1914)³⁸, home sense conviccions religioses, va defensar una i altra vegada la necessitat de no oblidar que primer la mitologia grega i romana i després la cultura cristiana formaven part del nostre llegat humanista sense el qual no era possible entendre la història d'Europa.

És impossible entendre costums, tradicions i també les obres mestres de la pintura i literatura sense conèixer i respectar les creences religioses dels nostres avantpassats. Sense necessitat de sentir-nos obligats a imitar els comportaments de les persones religioses ens cal, si més no, comprendre-les, i l'educació de totes les actuals generacions seria incompleta sense conèixer i respectar les creences de les generacions que ens precediren.

Així doncs, als molletans de tot ori-

gen, condició i creença ens cal saber que a l'església gòtica de la qual avui només se'n conserva la base del campanar, construïda entre el 1498 i el 1508 (PÉREZ, X, 1993) i que després de diferents reformes fou destruïda durant la Guerra Civil, hi havia un altar barroc dedicat a la Verge de la Pietat.

La història Sagrada explica que Maria, en el moment en què Jesús, el seu fill, ja mort, és desclavat de la creu i abans de ser enterrat al sepulcre, el va recolzar a la falda i el va envoltar amb els seus braços. Així és com la Verge Maria es converteix en la Verge de la Pietat en la iconografia cristiana (BRUSTENGA, 2002). L'escultura més famosa d'aquesta imatge és *La Pietà* (1498-1499) de Miquel Àngel, el gran escultor florentí del Reinaxement, situada a la basílica de Sant Pere del Vaticà.

En l'actual església³⁹ podem trobar una pintura en el sostre del presbiteri, obra de Jaume Busquets, que representa la Verge Maria amb una presentació que no és habitual en la iconografia religiosa, ja que el Crist està jacent. La raó és que va rebre l'encàrrec que la figura principal de les pintures fos la Verge de la Pietat, per donar continuïtat a l'especial devoció que des de molts segles enrere els molletans i molletanes dipositaren en aquesta Verge.

Des de l'estiu del 2002 la façana principal de l'església de Sant Vicenç llueix un relleu en pedra de la Verge de la Pietat obra de l'escultor J. Ricard Garriga⁴⁰, en la presentació més clàssica de Jesús en els braços de la Mare de Déu.

A l'exterior de l'església, en el carrer de Sant Oleguer, hi ha una imatge de la Verge, on es mostra encara ara la

³⁶ Escriu el rector de la parròquia de Santa Maria. Arxiu Parroquial de Palamós, llibre núm. 3 de sepultures.

³⁷ Vegeu annex.

³⁸ Tingué una participació decisiva en la fundació del Partit Socialista Francès, fundador i director del diari *L'Humanité* (1904) i diputat a l'Assemblea General de la República Francesa. Fou assassinat.

³⁹ Construïda immediatament després de la Guerra Civil (amb mà d'obra provinent, en bona part, dels jornals de càstig) és obra de l'arquitecte Francesc Folguera.

⁴⁰ Inaugurada el 18 d'agost de 2002 coincidint amb la festa del vot de poble a la Mare de Déu d'aquell any.

48 Figura 19. Es clausuraven les portes de la ciutat i s'establien penes, com la forca, per als contraventors

Figura 20. Els síndics locals obligaven els malalts a anar als centres on determinaven

gran devoció popular per la figura de la Mare de Déu. Tot i que no correspon a la Mare de Déu de la Pietat, una part important de la població la venera com a tal, i segueix demanant-li ajuda per sortir de situacions difícils o li dona les gràcies per les coses bones que la vida els ha donat.

El vot de poble equival a un jurament o promesa feta a Déu o en aquest cas a la Mare de Déu, del qual no se'n poden dispensar sense l'autorització del bisbe del lloc o de la seu apostòlica segons els casos (GALTÉS, 2011) i en les lletanies processionals es cantava... «a peste, fame et bello, liberanos Domine.»⁴¹

Segons els experts (BADA, 2008) cal tenir present la importància dels anomenats “obers” en la direcció de la comunitat cristiana local d'aleshores. Normalment eren dos i un representa-

va els interessos del nucli a l'entorn de l'església parroquial, i l'altre els masos. El vot de poble havia de ser aprovat pel Consell del Poble (els caps de casa) i comportava sempre la renovació o celebració anual. Frequentment, el vot de poble comportava l'edificació d'una capella en honor del sant, verge o misteri del qual n'era objecte. La capella podia estar afegida a l'església parroquial o podia ser construïda de bell nou. En el cas de Mollet del Vallès, molt probablement es va refer o millorar l'altar barroc dedicat a la Verge de la Pietat que destaca en totes les referències a l'antiga església barroca, malauradament desapareguda. Consta que durant el segle XVII, l'església de Sant Vicenç fou ampliada amb diversos altars i altres foren refets (PÉREZ X, 1993), i amb la construcció de les capelles laterals es donà cabuda a

⁴¹ Allibereu-nos Senyor de la pesta, de la fam i de la guerra.

nous altars com els de Sant Joan Baptista, el de la Mare de Déu de la Pietat, el de la Mare de Déu del Roser, el de Sant Crist o el de Sant Sebastià.⁴²

No és descartable que en la renovació anual del vot de poble la imatge de la Verge de la Pietat fos treta en processó per diferents indrets de la població.

Evidentment, quan les circumstàncies ho permeteren, a la celebració religiosa s'hi van anar afegint celebracions festives amb músiques, danses i àpats especials per fer més viva la recuperació de l'alegria de viure.

Així esdevingué la nostra Festa Major, situada el diumenge següent a la Mare de Déu, que se celebra de manera fixa el dia 15 d'agost⁴³, que és el dia exacte del vot de poble variable segons el calendari, ja que oscil·la del 16 d'agost al 22 d'agost segons si el referent esdevé en dissabte (en el primer supòsit) o en diumenge, en el segon.

7. Conclusions

Així doncs, els vots de poble representen una petició d'ajuda desesperada, en el cas de Mollet del Vallès, a la Verge de la Pietat.

No he trobat prova documental, però tot fa pensar que de la mateixa manera que en tantes altres poblacions, la nostra commemoració el diumenge següent de la Mare de Déu d'agost està vinculada amb aquest trist i duríssim passatge de la història.

Figura 22. A l'antiga església de Mollet hi havia un altar dedicat a la Verge de la Pietat

⁴² Sant Sebastià era considerat el protector davant totes les malalties epidèmiques, especialment les pestes, però la consolidació del vot de poble a la Mare de Déu de la Pietat, va fer que aquest altar desaparegués durant el segle XIX. L'altar de Sant Isidre, patró de la pagesia (documentat el 1626) s'anava substituint per Sant Galdric, novament reivindicat pels pagesos de Gallecs.

⁴³ Exceptuant un curt període que de manera errònia l'Ajuntament intentà situar la Festa Major a l'entorn del 18 de juliol (1970-1979).

Figura 21. Membre del Consell de Poble, que aprovava la celebració del vot del poble

Cal reconèixer la duresa dels temps, el sentiment de desemparament, la mort de les persones més actives en combatre la pesta, les guerres, el bandolerisme, la presència de la mort despietada que s'emportava famílies senceres i que cap família va lliurar-se dels efectes devastadors d'aquests tres fenòmens que van coincidir en el temps: fred, guerra i pesta.

He intentat descriure la difícil situació que el nostre poble va viure sense desaparèixer i, per tant, nosaltres, amb molts més recursos, no tenim cap dret ni tan sols a plantejar-nos d'abandonar la commemoració que va molt més enllà de les creences religioses, i que és, ni més ni menys, l'expressió de la voluntat de ser, de voler seguir sent.

Avui, el vot de poble és la voluntat de persistir.

Annex 1

Pregàries singulars i vots de poble (votades)

CAMPRODON (Ripollès)

En el cas de Camprodon (vot de poble a Sant Patllari), es conserven els goigs que amb el pas del temps s'han adaptat a les especials circumstàncies de trasllat del cos del sant des de França i a la capacitat de donar curació als malalts... "baix lo vostre patronat no temem pesta ni guerra..." (SOLER, 1991)

La otra peste de que existe noticia en esta villa y comarca, fue la que en los años 1650-2-4 que también paseó por toda Catalunya con un número exorbitante de víctimas, y por lo que hace a nuestra villa dio ocasión a que "los monjes", consules y gran número de habitantes de la población recurriesen a la intercesión de San Paladio (ya recuperado) para que les ayudase en trance tan afflictivo y en agradecimiento instituyeron el voto que aun hoy se conserva en salir de procesión el primero de mayo de cada año, con las reliquias del santo, y ademas que seria de ayuno para la villa la vigilia de su fiesta que celebramos el 21 de junio (Morer, 1879)⁴⁴

La festa del patró Sant Patllari encara se celebra; és el 21 de juny i la Festa Major és una de les més documentades, fins i tot des del punt de vista mèdic, ja que xifra les víctimes de les diferents epidèmies i guerres amb detall de la causa de la mort.

SOLSONA (Solsonès)

A Solsona, la Festa Major és el 8 de setembre, dia de la Mare de Déu del Claustre, patrona de la ciutat. Manté els escenaris de l'antiga ciutat emmurallada i conserva l'estructura, documentada l'any 1675 en què fa referència al vot de poble de 1653 arran de l'epidèmia de la pesta negra. Hi prenen part la Confraria del Claustre, que data del 1500, els Administradors, institució nascuda el 1654 arran de l'autoobligació imposada del vot, la Vint-i-Quatre del Claustre (1689) i els Priors dels Quatre Castells (segle XVII, data indeterminada).

La Festa Major de Solsona ha estat declarada Festa Patrimonial d'Interès Nacional i reproduïx l'esquema bàsic de l'any 1653: el vot de poble és llegit per l'alcalde i els cors canten el madrigal Vot de Poble.

TOSSA DE MAR (Selva)

A Tossa de Mar, cada 20 de gener renoven l'antiga prometença feta a Sant Sebastià amb la festa coneguda com El Pelegrí, tot i que la tradició es remunta a

⁴⁴ Referència a la publicació *Historia de Camprodon*, (1879?) per part de José Morer i Francisco de Asis Galí, presbíter. Juan Sau y Santaló, autor de *Topografía médica de la comarca de Camprodon*, premiat per la Real Academia de Medicina y Cirugía de Barcelona (1927) i publicat per la impremta d'Octavio Viader de Sant Feliu de Guíxols l'any 1928.

l'epidèmia de pesta del 1346-1350⁴⁵ segons diuen uns versos dels goigs⁴⁶, cada any peregrinen en una barreja de tradició religiosa i senderisme (amb observança rigorosa del silenci) més i més persones, caminen fins a Santa Coloma de Farners, a la capella de Sant Sebastià on es compleix el vot.

*Ja s'ha complert el vot dels avis
i han perfumat tots els camins
les oracions dels nostres llavis
i els sofriments dels pelegrins.*

[...]

*Pel mig de camps i de bosquíries,
de fred i vent, i de perills,
complim el vot fa cinc centúries
i el compliran els nostres fills⁴⁷*

Mantenen la figura del síndic, el del pelegrí, els obrers de Sant Sebastià, el salconduït sanitari...

MONISTROL DE MONTSERRAT (Bages)

A la població de Monistrol de Montserrat celebren també festes en honor de Sant Sebastià⁴⁸ amb la singularitat de mantenir la tradició d'una de les danses locals més arrelades: el ball del Bo-Bo. En l'arrel de les festes hi figura el fet de què entre els segles XIV i XVII la població monistrolenca va patir diverses epidèmies de pesta negra que van provocar la mort de més de la meitat de la població.

ARGENTONA (Maresme)

La Festa del Càntir d'Argentona⁴⁹ també té els seus orígens en un vot de poble durant el segle XVII, amb la benedicció de les aigües de la font de Sant Domènec. Durant la celebració d'aquest vot de poble es demana al Sant que protegeixi les aigües de qualsevol pesta.

EL CATLLAR (Tarragonès)

El Catllar (BADA, 2008) dedica el seu vot de poble a Sant Nicasi, com a res-

⁴⁵ Els goigs ho arrodoneixen al 1400.

⁴⁶ SEIBT, FERDINAND I EBERHARD, WINFRIED. Europa 1400. La crisis de la baja Edad Media. Barcelona: Crítica, cop. 1993.

En el tombant dels segles XIV i XV es produïen també un conjunt de conflictes econòmics, bèl·lics (aixecament dels pagesos de remença), climatològics i epidèmics (mort negra europea) que es conegué com la crisi de la baixa Edat Mitjana.

⁴⁷ Cançó dels pelegrins amb lletra de Manuel Vilà Dalmau i música de Francesc Civil.

⁴⁸ Sant Sebastià era considerat guaridor de la pesta i altres mals infecciosos. En la pesta de 1650-1654 tingueren més protagonisme Sant Nicolau i Sant Felip Neri.

⁴⁹ Es commemora el 4 d'agost i s'ha convertit en un Festa Major on el càntir i la ceràmica hi tenen un paper molt destacat.

posta a la plaga de la llagosta (1687) que s'estengué pràcticament a tot Catalunya i donà lloc a molts altres vots de poble (Piera, Igualada, Balaguer...). Plaga situada just en el moment en què, després de la pobresa de mitjans de segle, Catalunya començava a refer-se. La memòria històrica portava la por a tornar als temps de fam, de guerra i de pesta.

La plaga de llagosta significava la pèrdua de la collita de l'any, però també de la dificultat de sembrar l'any següent⁵⁰.

L'any 1812, arran d'un brot probablement de tifus, el Catllar va establir un altre vot de poble, que se celebra el dia 11 d'octubre, festa coneguda amb el títol de "Sant Nicaset". El Catllar és, doncs, un cas excepcional, amb dos vots de poble.

ORCAU (Pallars Jussà)

Orcau és un dels cinc termes municipals ajuntats el 1970 al d'Isona. S'hi commemora Sant Antoni de Pàdua com a vot de poble, promès el segle XVII per tal de lliurar-se de la pesta negra.

SANTA OLIVA (Baix Penedès)

A Santa Oliva celebren l'últim diumenge d'agost la festa del vot de poble dedicat a la Mare de Déu del Remei, amb referències a l'epidèmia de còlera de l'any 1854.

SÚRIA (Bages)

Súria celebra la festa del poble dedicada a Sant Sebastià perquè consideren que el comportament de la població durant l'epidèmia de còlera de 1885⁵¹ va enfortir els llaços de solidaritat entre veïns. Honoren els metges i mestres que van tenir un paper destacat en la lluita contra aquesta epidèmia.

SANT LLORENÇ D'HORTONS (Alt Penedès)

També Sant Llorenç d'Hortons dedica el seu vot de poble a Sant Sebastià, en referència a la mateixa epidèmia de còlera (CASTELLÀ, 1983).

BERGA (Berguedà)

El 25 d'abril, festa de Sant Marc, els berguedans renoven el vot de poble⁵² al Santuari de la Mare de Déu de Queralt. Els assistents són obsequiats amb coca i xocolata desfeta.

⁵⁰ La forma de triar Sant Nicasi a El Catllar va ser la "insaculació": posaven a la bossa els noms dels nou sants protectors i s'extreia una de les paperetes que resultà ser la de Sant Nicasi, bisbe de Reims (França) segons Joan Bada.

⁵¹ Afectà Catalunya durant els anys 1884-1886.

⁵² L'any 1687 Berga patia una devastadora plaga de llagosta.

VILANOVA I LA GELTRÚ (Garraf)

Vilanova i la Geltrú celebra de manera molt vistosa la renovació del vot de poble fet a la Mare de Déu de les Neus perquè aturés una pedregada que malmetia les vinyes i pogués restablir la verema en una cronologia indefinida.

MONTBLANC (Conca de Barberà)

Fins al 1687 Sant Jordi fou el patró de Montblanc, any en què es va substituir en el patronatge per Sant Maties, a causa d'un vot de poble per haver salvat la vila d'una terrible plaga de llagosta. La mateixa referenciada al municipi del Catllar.

VALLS (Alt Camp)

Els anys acabats en 1 es commemora la Candela, que és el vot de poble a la Mare de Déu de la Candela, documentada des de 1791.

Se celebra el 2 de febrer, i tots la coneixem com la *Candelera*, una de les festes votades més lluïdes, que té la singularitat de no ser anual (festes decennals).

ROCAFORT DE VALLBONA (Conca de Barberà)

La Festa de Sant Cosme i Sant Damià se celebra el 26 de setembre, en commemoració del vot de poble fet durant el segle XVIII. És singular i molt característica la dansa de l'antiga confraria dels Sants Metges.

BLANCAFORT (Conca de Barberà)

Vot de poble referenciat el 1483. Des d'aleshores es manté la pujada al Santuari de la Mare de Déu del Tallat.

MOLLÓ (Ripollès)

A l'extraordinària parròquia de Santa Cecília, església romànica del segle XI, amb un elegantíssim campanar d'estil llombard i una portalada magnífica.

A Molló, com indiquen els seus goigs⁵³

Mártir de Sant Sebastià,
Suplica'm ab gran ardència,
Que á Jesús vulláu pregar,
Nos guarde de pestilència

El vot de poble és en honor de Sant Sebastià, que des de l'Edat Mitjana ha estat invocat com a advocat i protector contra la pesta⁵⁴.

⁵³ L'actual rector, mossèn Josep Riera, me'n va fer a mans una edició impresa el 1902.

⁵⁴ A Sant Sebastià: Bigues i Riells, Castellsèr, Cadaqués, Rajadell, Montclar... "Sant Sebastià i la pesta" diu Amades en el *Costumari Català*. Volum I, pàg. 548 i successives.

Annex 2

Algunes malalties epidèmiques que han deixat empremta històrica⁵⁵

1. PLAGA D'ATENES. Durant la Guerra del Peloponès fou registrada per l'historiador Tucídes i va causar la mort de la majoria dels atenesos entre 431 aC-427 aC.
2. LA PRIMERA EPIDÈMIA DE PESTA NEGRA referenciada procedia del Baix Egipte i va precipitar la caiguda de l'Imperi romà, amb Justinià al capdavant. 541-543. Hi va morir el 40% de la població.
3. EPIDÈMIES DE PESTA BUBÒNICA O PESTA NEGRA

541-543 Baix Egipte. S'estén per Àfrica, Àsia i Europa 709 Brèscia 745 Calàbria i Sicília 774 Pavia 964 Milà 989 Venècia 1167 Nàpols⁵⁶ 1195-1196 greu afectació a la ciutat de Barcelona 1270 Tunísia⁵⁷ 1285 Afectació a Girona, que va ajudar a foragitar l'invasor francès Felip III l'Ardit	1346-1350 Probablement, la pitjor pandèmia de pesta negra (tot Europa, Àsia i Àfrica) En el món catòlic van culpabilitzar-ne els jueus 1640-1652 La que mencionem en aquest treball 1720 Marsella 1828 Sicília i altres brots en la Mediterrània 1894-1912 Probablement, la darrera epidèmia, amb brots diversos
--	--
4. ALTRES EPIDÈMIES

DIFTÈRIA Angina gangrenosa. Angina membranosa. 1530, 1583, 596, 1600, 1605-7, 1631-2, 1826 FEBRE GROGA 1730 1800-1804 1819-1821 La gran epidèmia 1870 CÒLERA 1817-1819 Primera pandèmia 1827-1835 Segona pandèmia	1852-1854 Tercera pandèmia 1856-1960 Quarta pandèmia 1881-1885 Cinquena pandèmia Des d'aleshores, algun brot esporàdic, el darrer, el 1971 GRIP 1837 1889-1890 Grip russa 1918-1919 Grip espanyola 1947 1949 1968-1969 Grip de Hong-Kong
--	---

⁵⁵ Altres factors que contribuïren a augmentar la mortaldat foren els terratrèmols, com el del 2-2-1428, que provocà 1.000 víctimes a Catalunya.

⁵⁶ Coincidint amb el setge de Frederic Barbarroja, que va aconseguir entrar a Roma, entronitzar en el Vaticà a l'antipapa i fer-se coronar per ell.

⁵⁷ Lluís IX de França morí de la pesta a Tunis, quan es preparava per iniciar la vuitena croada.

VIH/SIDA		TUBERCULOSI	Entre els segles xv i xix, el 25% de la població moria de tuberculosi, però no era considerada epidèmica, sinó acceptada amb gran normalitat i resignació.
1981	Fins a l'actualitat, uns trenta milions de morts		
VEROLA			
1870-1875	pandèmia		
1878			
1881	Diversos brots esporàdics descrits des de l'antiguitat		

Bibliografia

- AMADES, Joan (any). Costumari Català. Volum I, pàg. 548 i successives
- AUDOIN – ROUZEAU, Frédérique (2003). *Les Che-mins de la peste. Le rat, la puce et l'homme*.
- BADA, Joan (2008). *Aportacions a la religiositat popular: el vot de poble*. (Universitat de Barcelona).
- BACCI LIVI, Massimo (1993). *Introducción a la demo-grafia*. Ariel Historia, 475 pàg.
- BERTRÁN MOYA, José Luis (1990). *Sociedad y peste en la Barcelona de 1651*. Manuscrits. Revista d'Història Moderna. Universitat Autònoma de Barcelona.
- BOSCH BALLBONA, Joan (1995). *Notícia d'un retaule del Roser i d'alguns episodis de la contrareforma a Sant Vicenç de Mollet del Vallès*. Notes volum 9. Centre d'Estudis Molletans.
- BRUSTENGA, Joaquim (2002). *El vot de poble a la Mare de Déu*. Contrapunt, agost
- BUSQUETS DALMAU, Joan (1994). *La Catalunya del Barroc vista des de Girona: La crònica de Jeroni de Real (1626-1683)*. Volum 1. Barcelona. Publicaci- ons de l'Abadia de Montserrat.
- BUSQUETS DALMAU, Joan. *Població i societat a la Girona del segle xvii*. (Estudi general, núm. 2 de 1982). Jeroni del Real succés del Morbo de Girona.
- CAMPS CLEMENTE, Manuel; CAMPS SURROCA, Ma- nuel. (1985). *La pesta a meitats del segle xvii a Catalunya*. Universitat de Barcelona.
- CASTELLÀ-GASSOL, Joan (1983). *Història i Costums a Sant Llorenç d'Hortons, Sant Joan Samora i La Beguda*. Sant Llorenç d'Hortons, Ajuntament de Sant Llorenç.
- DE CHÍA BAJANDAS, Manuel. *Contribución a la epidemio- logía histórica de la provincia de Gerona*. (Boletín mensua- l del sindicato médico 1897, 1898, 1899 i 1900).
- DE MELO, Francisco Manuel. *Apuntes historiográficos*.
- FELIU DE LA PEÑA FARELL, Narcís. (1709). *Anales de Cataluña i epílogo de los hechos de la nación catalana desde la primera población de España hasta el presente año*. Volum III, Barcelona.
- FERRAN, Jaime; VIÑAS Y CUSÍ, Federico; DE GRAU, Rosendo. (1907) *La peste bubónica. Memoria sobre la epidemia ocurrida en Porto en 1899*. Barcelona.
- GALTÉS, Joan. *Epistolari particular*, 23 de novembre de 2011.
- Guia històrico-artística de l'Església de Sant Vicenç de Mollet del Vallès. Notes 1, pàg. 27. Centre d'Es- tudis Molletans.
- MORER, José; GALÍ, Francisco de Asis (1879) *His- toria de Camprodon*.
- NADAL OLLER, Jordi. (1992) *Recull d'articles Bautismos, desposorios y entierros*. Estudios de historia demográfica. Ed. Ariel.
- NADAL, Jordi; GIRALT, Emili. (1960) *La population catalane de 1553 à 1717. L'immigration française et les autres facteurs de son développement*. Editorial SE- VPEN. París.
- Natural Resources Institute. *Pesticides News* núm. 48 any 2000.
- PÉREZ, Xavier (1993). "L'Edat Moderna" a Mo- lledo-Mollet. 993-1993. Ajuntament de Mollet del Vallès
- PÉRGOLA, Federico (2006). *Miseria y Peste en la Edad Media*. Academia Nacional de Ciencias de Buenos Aires.
- RICART, ISABEL I CAYLÀ, JOAN A. *Barcelona com a esce- nari de la pesta*. "Sense amnèsia" publicació de l'Institut Municipal de la Salut. Ajuntament de Barcelona, reproduïda a "Anuals de Me- dicina" l'any 2000.

- SAU SANTALÓ, Juan. *Topografía médica de la comarca de Camprodon*. Premiat per la Real Academia de Medicina y Cirurgia de Barcelona (1927) publicat per la impremta d'Octavio Viader de Sant Feliu de Guíxols l'any 1928.
- SEIBT, Ferdinand i EBERHARD, Winfried. (1993). *Europa 1400. La crisis de la baja Edad Media*. Crítica, cop. Barcelona.
- SMITH; CONANT; WILLETT. *Microbiología de Zinsser*. Considerat el millor tractat de microbiologia.
- SOLER I MARTIN, Joan (1991). *Història de Sant Patllari, patró de Camprodon*.
- VILAGINÉS, Jaume. (2000). *Mollet i el carreratge*. Notes, volum 14.
- RECTOR DE MARTORELL escrit dirigit al vicari general «Expedients i informacions». Arxiu Diocesà de Barcelona.
- ZIEGLER, Philip. *The Black Death*. (1970). Penguin Books. London.